

ETICKÝ ROZMER REFLEXIE VEĽKOMORAVSKÉHO OBDOBIA V SLOVENSKEJ LITERATÚRE NA KONCI 18. STOROČIA¹

The Ethical Dimension of the Reflection of the Great Moravian Period in the Slovak Literature at the End of the 18th Century

Gabriela Mihalková

DOI: 10.17846/CL.2017.10.2.165-177

Abstract: MIHALKOVÁ, Gabriela. *The Ethical Dimension of the Reflection of the Great Moravian Period in the Slovak Literature at the End of the 18th Century*. In the Slovak literature of National Revival, the authors writing in this period search for the historical, cultural, literary and linguistic roots of the Slovaks. The period of the Great Moravia is therefore reflected as a constituent period of Slovak history, Svätopluk being „the Slovak king“, Constantine and Methodius being the „Slovak apostles“, as can be seen mainly in the works written by Juraj Fándly (especially in his homily and in *Compendiata historia gentis Slavae*). During the period of National Revival, authors highlighted the national moment, but also the ethical dimension of history in identifying the exemplary characteristics and behavior of the Great Moravian personalities. The purpose of writing about the past is to influence the present, the actualizing dimension being manifested in a national and ethical interpretation of historical events.

Keywords: *Slovak literature, 18th century, Juraj Fándly, Great Moravia, Ethics*

Abstrakt: MIHALKOVÁ, Gabriela. *Etický rozmer reflexie veľkomoravského obdobia v slovenskej literatúre na konci 18. storočia*. V slovenskej literatúre národného obrodzenia sa vyhľadávajú historické, kultúrne, literárne a jazykové korene Slovákov, a preto sa Veľká Morava reflektuje ako konštitutívne obdobie slovenských dejín, Svätopluk ako „slovenský kráľ“, Konštantín a Metod ako „slovenskí apoštoli“ hlavne v diele Juraja Fándlyho *Compendiata historia gentis Slavae* a v jeho kázni *Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrillo et Methodio*. Zdôrazňuje sa nacionálny moment, ale aj etický rozmer dejín v identifikácii nasledovaniahodných vlastností a skutkov osobností Veľkej Moravy. Intenciou písania o minulosti je pôsobenie na súčasníka, aktualizačný rozmer sa prejavuje v národnobuditeľskej a etickej interpretácii dejinných udalostí.

Kľúčové slová: *slovenská literatúra, 18. storočie, Juraj Fándly, Veľká Morava, etika*

Reflexia obdobia Veľkej Moravy má kľúčové postavenie v snahe národných obrodencov o národnú sebaidentifikáciu, o identifikáciu historických, politických, kultúrnych, jazykových, literárnych koreňov. Nadväzovali pritom na situáciu nastolenú v predchádzajúcom období 17. a 18. storočia,

¹ Príspevok vznikol v rámci grantového projektu KEGA 011PU-4/2015 *Vysokoškolská učebnica Dejiny etiky na Slovensku I. (16. – 18. storočie)*.

keď sa veľkomoravská, či užšie cyrilo-metodská tematika stala neprehliadnuteľnou súčasťou slovenskej literatúry.

Nielen v literárnej vede sa viacnásobne venovala pozornosť tomu, ako slovenská literatúra od polovice 17. storočia reflektovala a dodnes reflektuje obdobie Veľkej Moravy a zvlášť cyrilo-metodskú misiu. Širšie koncipované štúdie z hľadiska spracúvaného materiálu vymedzili podoby reflexie cyrilo-metodskej tradície nie iba v umeleckej literatúre, ale aj v kultúre, politike, filozofii, náboženstve. Luba Stojanova (1996, 74) píše o nadväzovaní na dielo Konštantína a Metoda v dvoch líniiach: 1. recepcia filozofického a nábožensko-liturgického modelu a 2. tradícia filologickej a literárnej kultúry, obrany jazyka. Peter Mulík (2009, 98-105) hovorí o trojakej interpretácii cyrilo-metodskej tradície: 1. kultúrno-náboženskej (Cyril a Metod ako vierozvestcovia), 2. národno-identifikačnej (prekladateľská, literárna činnosť Konštantína a Metoda) a 3. národno-štátnej interpretácii cyrilo-metodskej tradície, ktorá dominuje po vzniku Československej republiky. V príspevku sústredíme pozornosť na etický rozmer nadväzovania na veľkomoravskú a cyrilo-metodskú tradíciu² v slovenskej literatúre na konci 18. storočia, lebo doteraz sa analyzovala historická vierohodnosť, či umelecká presvedčivosť, menej etický rozmer témy.³ Reflexiu cyrilo-metodskej misie v slovenskej literatúre od stredoveku spracoval Štefan Vragaš (2013, 62-89), v slovenskej literatúre národného obrodzenia Miloslav Vojtech (2013), Martina Zajíčková (2013), Gabriela Mihalková (2013), v diele Hviezdoslava Jána Gbúr (2013), v literatúre 20. storočia Jozef Melicher (1996), Zuzana Kákošová (2013), Ján Gallik (2016), v literatúre pre deti a mládež Ondrej Sliacky (2013) a ďalší.

Veľkomoravské obdobie v literatúre vydávanej do konca 18. storočia

Odkazovanie na Veľkú Moravu je v slovenskej literatúre kontinuálne prítomné. V polovici 17. storočia Benedikt Szöllössi v úvode k spevníku *Cantus Catholici (Písne Katholícké, latinské i slovenské, 1655)* predstavuje Slovákov ako potomkov národa, ktorému vládol Svätopluk, vyzdvihuje prínos Konštantína a Metoda v oblasti viery a hlavne v oblasti náboženského spevu, v latinskom úvode *Neoforum Latino-Slavonicum (Nový trh latinsko-slovenský, 1678)* Daniela Sinapia Horčíčku sa poukazuje na prínos v oblasti jazyka, v kázni Imricha Terchoviča sa hovorí o zničení „krajiny Slovenskej“ Maďarmi (Tibenský 1954, 88; Vragaš 2013, 63-64; Lepáček 2005, 227). V nasledujúcom 18. storočí pribúdali odborné práce o histórii Uhorska a apológie slovenského národa, obranné diela, v ktorých sa autori odvolávali na veľkomoravskú históriu ako počiatok dejín Slovákov. K autorom píšucim v 18. storočí o Veľkej Morave patrili: Daniel Krman v predhovore k *Evanjeličkému kancionálu* (1717),

² Posledné roky 18. storočia v literatúre, hlavne diela Juraja Fándlyho a Jozefa Ignáca Bajzu už boli predmetom výskumu z hľadiska etiky (Žemberová 2010; Švirková 2010; Platková – Olejárová 2010), no neanalyzoval sa etický rozmer stvárnenia veľkomoravskej tematiky.

³ Téma Veľkej Moravy a cyrilo-metodského dedičstva má etický rozmer nielen v umeleckej či populárno-náučnej literatúre, ale aj v súčasných odborných publikáciách, ktoré by mali byť nestrannou, objektívnou analýzou, no zaujatie postoja, hodnotenie a interpretácia faktov výrazne ovplyvňuje výsledný obraz Veľkej Moravy, predovšetkým v oblasti identifikácie motívácií, príčin, ktoré viedli k určitým rozhodnutiam historických osobností 9. storočia. Značné rozdiely zaznamenávame v oblasti interpretácie dôsledkov cyrilo-metodskej misie. Príkladom radikálne odlišného hodnotenia (etiky) udalostí a postáv Veľkej Moravy môžu byť publikácie konfesiónálne orientované, napríklad zborník zostavený kardinálom Jozefom Tomkom a jezuitom Cyrilom Vasilom (2013) oproti knihe dekana Pravoslávnej fakulty Prešovskej univerzity Jána Šafina *Cyrilometodské dedičstvo a Európa* (2014) či pravoslávneho biskupa Gorazda, vlastným menom Matěja Pavlíka *Cyril a Metoděj. Apoštolové Slovanů* (2013). Náboženský uhol pohľadu (katolícky – pravoslávny, západný – východný) vedie k odlišným hodnoteniam postojov predstaviteľov rímskej a byzantskej cirkvi, prínosu a hlavne continuity diela Konštantína a Metoda v stredoeurópskom priestore.

Ján Baltazár Magin v spise *Murices nobilissimae et novissimae diaetae Posoniensis scriptori sparsi, sive Apologia* (Ostré námietky namierené proti autorovi Slováčného posledného snemovania prešporského alebo Obrana, 1728), Samuel Timon v práci *Imago antiquae Hungariae* (Obraz starého Uhorska, 1733), Matej Bel v štvorzväzkovom diele *Notitia Hungariae novae historico-geographica* (Historické a zemepisné vedomosti o súvekom Uhorsku, 1735-1742) a v knihe *De vetere literatura hunno-scythica exercitatio* (Cvičenia starej literatúry skýtsko-hunskej, 1718), Ján Severini v prácach *Commentatio historica de veteris incolis Hungariae* (Historická rozprava o starých obyvateľoch Uhorska, 1767) a *Conspectus historiae Hungariae...* (Pohľad na dejiny Uhorska..., 1769) a napokon Juraj Papánek v publikácii *Historia Gentis Slavae. De regno regibusque Slavorum* (Dejiny slovenského národa. O kráľovstve a kráľoch Slovákov, 1780) a Juraj Sklenár v knihe *Vetustissimus Magnae Moraviae situs* (Najstaršia poloha Veľkej Moravy, 1784) (Vragaš 2013, 65-68; Bagin 1993, 13-16). Počas 17. a 18. storočia sa aj prostredníctvom pripomínania si veľkomoravského dedičstva vytvárali podmienky pre nástup národného obrodenia.

Spôsoby a dôvody prezentácie veľkomoravských udalostí a posolstiev v literatúre vydávanej na konci 18. storočia

Posledné desaťročia 18. storočia predstavujú kľúčové roky pre národné obrodenie, ktoré je ideovým formovaním a vedomým obrozením „cyrilo-metodskej tradície ako tradície duchovnej kultúry, ako základu národného dedičstva“ (Fordinálová 2013, 45). Koexistencia viacerých umeleckých, duchovných, kultúrnych smerovaní a ich synergia sa na konci 18. storočia pretavuje do diel naplnených barokovým eschatolizmom, ale aj osvietenskou dôverou vo vzdelávanie. Pravda sa identifikuje s mravnosťou, čo je dobré (mravné, vnuknuté od Boha), je podľa vzdelancov na konci 18. storočia pravdivé. Náhľady do veľkomoravskej histórie sú prestýkané úvahami o morálke a mravnosti.

Spôsoby spracovania dejín Veľkej Moravy v slovenskej literatúre sú rôznorodé: využívajú sa všetky literárne formy (poézia i próza) a literárne druhy – predovšetkým epické žánre, ale aj lyrické (žalospěvy, ódy), neskôr aj dramatické žánre.⁴ Na rozdiel od literárnodruhovej a žánrovej variability autori volia veľmi koherentný spôsob prezentácie veľkomoravských dejín vo významovej rovine: ide takmer vždy o nespochybňujúco pozitívnu interpretáciu udalostí spätých s veľkomoravskými kniežatami či s vierozvestcami Konštantínom a Metodom podávanú patetickým, vysokým štýlom.

Reflexiu Veľkej Moravy v slovenskej literatúre konca 18. storočia nachádzame predovšetkým v dielach Juraja Fándlyho, ale aj v diele Jozefa Ignácu Bajzu či Vojtecha Šimka, ktorý pravdepodobne na rozhraní 18. a 19. storočia prepisuje pieseň *Nitra, milá Nitra*. Jozef Ignác Bajza spomína Veľkú Moravu v diele *Právo o Žiwenj Faráruw*, okrajovo sa zmieňuje o Svätoplukovi v románe *René mládenca príhody a skúsenosti*. Juraj Fándly sa k téme Veľkej Moravy vracal opakovane v žánrovo odlišných textoch:

1. *Historické odstúpení* v osvietenskom polemickom dialógu *Štvrtá Stránka Dúwernég Zmlúwi* (1790),
2. *Druhé obetuvaní* v poľnohospodárskom populárno-náučnom spise *Pilní domajší a polní hospodár* (1792),

⁴ Variabilnosť zvolených foriem, literárnych druhov a žánrov dokladajú antológie *Svätý Cyril a svätý Metod v slovenskej literatúre* (Liba – Lauková 2012) a *Medzi trvaním a dejinami: Cyril a Metod v slovenskej literatúre* (Lauková 2013).

3. historicko-populárno-náučný spis *Compendiata historia gentis Slavae* (*Stručné dejiny slovenského národa*, 1793),
4. kázeň *Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrillo et Methodio* v súbore kázní *Príhodné a Svätečné kázne* (1796).

Juraj Fándly sa téme Veľkej Moravy venuje predovšetkým v dvoch dielach, v historicko-popularizačnom spise *Compendiata historia gentis Slavae* a v kázni venovanej svätým Cyrilovi a Metodovi *Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrillo et Methodio*, no zmienky o Veľkej Morave sa vyskytujú aj v dielach odlišne tematicky orientovaných, napríklad v predhovoroch populárno-náučných poľnohospodárskych príručiek nachádza Fándly priestor na upriamenie pozornosti čitateľa na históriu slovenského národa. Oslávenie národa predstavuje imperatív užitočného života vtedajšieho intelektuála. Ak je hodnota človeka podmienená schopnosťou sebaúcty (Polomská 2016, 65), potom paralelne hodnotu národného spoločenstva podmieňuje dôstojné zobrazenie postavenia, minulosti a prítomnosti národa, pravdivý, nepodceňujúci obraz o sebe. Vzhľadom na nie práve najlepšie postavenie národa v prítomnosti, produktívnejšie bolo pre Fándlyho upriamenie pozornosti na veľkolepú históriu, lebo veril v schopnosť národa na túto históriu nadviazať, a tak kreovať budúcnosť založenú na zdokonaľovaní, napredovaní, rozvoji.

Reflexie veľkomoravskej doby vznikali z rozmanitých dôvodov – z kultúrnych, ideologických, politických či národnobuditeľských dôvodov, boli súčasťou osvietenských snáh, obrodzenia, politického programu, prostredníctvom nich sa v národnom obrození realizuje diferenciačno-integračný proces. Integračné dôvody zobrazovania Veľkej Moravy vedú autorov k zdôrazneniu idey Slovanstva, začlenenia národov do slovanského celku, diferenciačné dôvody k vymedzeniu sa voči širokému uhorskému kontextu a emancipačné dôvody vedú k prezentácii dejín Veľkej Moravy ako dejín Slovákov. Integrácia (začleniť Slovákov do dejín Slovanov), diferenciacia (odlíšiť, vyčleniť slovenský moment v uhorských dejinách) a emancipácia (vymedziť svojbytné slovenské dejiny) sa podieľajú na intenzifikácii národného rozmeru reflexie Veľkej Moravy. Pripomínanie si veľkomoravského obdobia nemá len historickú, národnú, ideologickú, ale aj etickú funkciu, ktorá sa prejavuje predovšetkým v snahe národných dejateľov identifikovať nasledovaniahodné vzory z 9. storočia pre súčasníkov.

Dôvody obrátenia pozornosti na históriu vysvetľuje Juraj Fándly vo venovaní diela *Compendiata historia gentis Slavae*: „Ale čítanie a poznávanie dejinných udalostí nech vo vás zapáli akoby fakle a podnieti k činom hodným dlhej pamäti. História teda má vzdelávať ľudí ako zrkadlo toho, čo bolo. Pre toto mnohí veľmi učené mužovia nazvali históriu rodičkou čnosti a učiteľkou dobrého života“ (1954, 360). Juraj Fándly upozorňuje predovšetkým na etické dôvody poznávania minulosti. História učí mravnosti, ponúka nasledovaniahodné vzory, poznávanie dejín kultivuje človeka. Fándly identifikuje opodstatnenosť historického poznávania v aplikácii poznatkov do súčasného života, vo venovaní vysvetľuje zámer diela *Compendiata historia gentis Slavae*, jeho apologetický a hlavne národnobuditeľský charakter. Zdôrazňuje kontinuitu dejín od Svätopluka, píše o zúročení jeho príkladu počas vlády nasledujúcich panovníkov. Podľa Juraja Fándlyho historické osobnosti majú byť vzorom, inšpiráciou pre všetky spoločenské vrstvy: „Ich pamiatka vytvára vo verejnosti obdivuhodnú vážnosť, na dvore najvyššiu dôveru a v kráľovských snemoch podáva priamu cestu k spravodlivosti, k vynášaniu zákonov, k horlivej obrane vlasti a ľudu“ (1954, 360). Vo venovaní Fándly explikuje intenciu diela. Dodržiava pravidlá žánru, a keďže ide o venovanie, text s dedičnou funkciou, priamo oslovuje adresáta: „Túto knihu horlive čítaj a chvályhodné činy tvojich predkov v nej opísané s horúcou láskou obraňuj, ochraňuj a stráž a tvojim nástupcom, aby sa vzdelávali a vychovávali, dávaj čítať, hovoriac s Horáciom: Potomkovia, tieto príklady majte pred očami vo dne i v noci“ (Fándly 1954, 359). Oslovenie má apelatívnu formu, využíva imperatívne tvary slovíec, ktoré anticipujú očakávané správanie adresáta, prostredníctvom perlokučných aktov chce

modelovať konanie adresáta textu. Obrátenie sa do minulosti vedie k apelu na aktivitu nasmerovanú na tvorbu lepšej budúcnosti. Na jednej strane Fándly odporúča obrátiť sa do minulosti (venovať pozornosť hrdinským činom predkov), na druhej strane koncentrovať sily na obranu „dôstojnosti našej otčiny“, pričom sa odvoláva na výrok Ciceróna: „Nielen sebe sme zrodení, pretože časť nášho života si osobuje vlast, časť priatelí, ktorých dobrodeniam sme najviac zaviazaní, tak aj príkladom našich vznešených predkov, ktorí pre veľkosť svojho nadania, vynikajúcu znalosť všetkých vied a slávu vo vedení štátu našu otčinu vzdelávali rozličnými umeniami“ (1954, 360). Cicerónom sformulované povinnosti človeka korešpondujú s Fándlyho názorom na realizáciu morálneho života. Návraty ku koreňom, obrazy histórie majú podporovať „priateľské a dôstojné city“, Fándly slovami Jozefa Flávia vysvetľuje: „Keď som písal toto dielko, vždy som sa usiloval, aby som ani netupil práva iných (t. j. Madarov), ani naše nevychvaloval. Lež usiloval som sa, aby som usvedčil tých, ktorí o nás nespravodlivo písali a proti samej pravde najhanebnejšie bojovali“ (1954, 389). Fándly stavia etiku svojho písania na spravodlivosti, práve a pravde.

Vo venovaní spisu *Compendiata historia gentis Slavae* sa Juraj Fándly viac zaoberá otázkou pôvodu, reči a hraníc a menej sa venuje náboženskému odkazu, hoci ani tu, v súlade so svojim konfesijným zaradením a presvedčením, neopomenie príležitosť zdôrazniť katolicizmus⁵ historických osobností Veľkej Moravy: „kresťansko-katolícki kráľovia panovali nad Slovákami pred uhorskými“ (1954, 360).

Juraj Fándly vypracoval kázeň *Concio Historico-Panegyrica de Sanctis Slavorum Apostolis, Cyrillo, et Methodio. Laudemus Viros gloriosos, et Parentes nostros in generatione sua. Eccl. 44. v. 1. Wichwalugme Mužow chwalitebních, a Predkow našich, w Pokoleňú swém* (1796) pri príležitosti slávania Dňa slovenských apoštolov sv. Cyrila a Metoda 14. 3.: „na památku, že dnešní sv. slovenskí apoštolí, sv. Ciril aj Method, náš národ ze tmi, pohanského bludu, z vazeňá pekelného vivédli“ (1954, 354).

Historicko-oslavná kázeň⁶ Fándlyho absorbovala viacero významových momentov. Kázeň má charakter „historicko-didaktický, je národno-identifikačnou a kultúrno-náboženskou interpretáciou cyrilo-metodskej tradície“ (Mulík 2009, 100). Na viacrozmernosť Fándlyho kázne upozorňuje už Władisław Bobek: „Vlastenecký cit Fándlyho spojuje sa tu s hlbokým, áno, vrúcim cítením náboženským a výsledkom toho je národný slovenský mesianizmus“ (1936, 276). Najvyššiu hodnotu pre Fándlyho predstavuje Boh, a keďže Konštantína a Metoda povolal a poslal sám Boh, potom ich hodnota ako božích poslov je vysoká. Oprávnenie misie Konštantína a Metoda odvodzuje Fándly od poverenia Krista, ktorý rozposlal apoštolov do sveta, aby prinášali všetkým národom poznanie viery. Intencia vtedajších aj terajších misií ostáva rovnaká: dosiahnuť obrátenie, priviesť ľudí k službe Bohu, aby tak dosiahli spasenie: „SS. Ciril ai Method, hodní sú tégto Slawnosti, ai tégto chwalitebnég Kázni, za gegích welké apoštolské Práce, pre Spaseňi našého slowenského Narodu wikonáwané. Preto oňi sú w našem slowenském Pokoleňú Mužowé chwalitebni a duchowní Predkowé naši, že boli naši nagwatší duchowní Pastíri, nagwatší slowenski Apoštolí. (...) kterím sme mi Slowáci, po Bohu, nagwatšé Poďakowání dlužní, že náš slawní Národ mnoho sto Rokow, swatú, gedine spasitedelnu katolícku Wíru, silno werí, silno zachowává. Blahoslawené Oči, našich prwních katolíckých Slowakow,

⁵ Fándly nielen v spise *Compendiata historia gentis Slavae*, ale aj v kázni neustále zdôrazňuje katolícky rozmer kresťanstva a požaduje nepokrivené praktizovanie viery. Kritiku pomerov v kláštoroch obsahuje Fándlyho *Dúwerná Zmlúwa mezi Mříchom a Diáblom* a obdobnú tému rozšírenú o kritiku bohoslužobných praktík nachádzame aj v diele Jozefa Ignáca Bajzu *René mládenca prihody a skúsenosti*.

⁶ Kázeň predstavovala vhodný žánrový rámec na vyjadrenie apologetických či národnobuditeľských myšlienok. Podobne ako Juraj Fándly aj františkán Vojtech Gazda „vo svojich spisoch pripomína Slovákom ich slávnú minulosť, dobu sv. Cyrila a Metoda“ (Lepáček 2005, 32) a kázne publikuje, ako uvádza v názve, s intenciou „k duchownému Národu slowenského Prospechu“ (Gazda 1796).

ktorej tichoto, našich nagwatsích a prwńích Biskupov wideli; blahoslawené Uši, které gích poučowali“ (Fándly 1946, 120).

Fándly hodnotí činnosť Konštantína a Metoda nielen z hľadiska veľkomoravských (slovenských) dejín, ale širšie, v kontexte biblických a európskych dejín, z ktorých vyberá príklady apoštolov a svätých vykonávajúcich podobné misionárske dielo ako Konštantín a Metod. Paralelu s Kristom či svätým Pavlom nachádza v misionárskom diele Konštantína a Metoda a aj vo vzťahu k zvereným ľuďom: „O, jak žalostním srdcom, jakú bolestnú tváru prehlídali títo dva apoštolí túto pohanského bludu pustaťinu“ (Fándly 1954, 345). Fándly pripisuje Konštantínovi a Metodovi citové pohnutie, zaujatie, záujem o krajinu a ľudí v nej, emočný rozmer ich pohľadu pripodobňuje rozpoloženiu Krista pri pohľade na Jeruzalem.

Fándly charakterizuje Konštantína a Metoda obrazne, básnicky, využíva prostriedky ako epite-tá, prirovnania a metafory. Modeluje postavy prostredníctvom atribútov, prisudzuje im roly apoštolov, duchovných predkov, svätých učiteľov. Prívlastky konštantne priradené Konštantínovi a Metodovi sú adjektíva „*chwalítební*“, „*Slowenski*“ a superlatívum „*najwatsši*“ (1946, 118-122). Fándly použije v spojení s menami Cyrila a Metoda atribút „*chwalítební*“ ako epiteton constans, toto hodnotiace adjektívum má vyjadriť morálne, duchovné kvality misionárov, ale zároveň aj postoj hovoriaceho (a jeho poslucháčov) k nim, vyjadriť úmysel chváliť, osláviť ich pamiatku. Slávnostné zhromaždenie sa uskutočňuje „*na Češ a Chwálu*“ Konštantína a Metoda, ktorých výnimočnosť treba „*wašma Modlitbami wichwalowali*“ (1946, 119). Explicitné hodnotenie Konštantína a Metoda rozprávačom či ich súčasníkmi, napríklad pápežom Hadriánom II.: „*sú svätého života*“ (1954, 344), dopĺňa Fándly aj hodnotením sprostredkovaným – cez prirovnanie, napríklad Metodovo srdce „*horľivosťú zapálené jako vrch Sinai plamenom, keď na něm Boh dával svoje príkázaní Mojžišovi*“ (1954, 353) či cez metaforu, napríklad „*K temuto svatému životu zasadil koren svatí Cyril*“ (1954, 351). Fándly predstavuje nasledovaniahodné vlastnosti a kvality Konštantína a Metoda, hodnoty, o ktoré sa môže oprieť národ ako o vzory svojho správania, konania.

V kázni sa trikrát anaforicky začína veta atribútom „*blahoslawení*“ (1946, 119), ktorý v spojení s krajinou, časom a s Konštantínom a Metodom nadobúda rôzne významy. Fyzický priestor, temporálne situovanie a apoštolí – to sú tri komponenty blahozvesti, na ktoré upriamuje pozornosť Fándly. Blahoslawený je podľa Fándlyho časopriestor Veľkej Moravy: blahoslawená vo význame šťastná, blažená je „*welká slowenská, welká morawská Kragina*“ (1946, 119),⁷ blahoslawené sú tiež časy pôsobenia Konštantína a Metoda. Prívlastok blahoslawený vo význame hodný úcty, oslávenia, zasluhujúci si chválu, vážnosť, oslavu, zachovávajúci zásady evanjeliovej dokonalosti a povýšený cirkvou pre hrdinské cnosti na uctievanie veriacimi (SSSJ-AG 2006) sa vzťahuje aj na Konštantína a Metoda. Podľa Fándlyho rovnako aj Slováci, ktorým bratia zabezpečili svätosť – „*Bránu do Něba otvorili*“ (1946, 122) – môžu dosiahnuť stav blahoslawenia.

Fándly zdôrazňuje kontinuitu cyrilo-metodskej tradície, Konštantína a Metoda predstavuje ako „*duchowních predkow*“ Slovákov: „*switol naším starodáwním pohanskím Slowákom dluhí, aš dowčilka trwagící gasní Děň našeg spasitelneg Katolického Wíri, na kteru gich títo dwa swatí Učitelí obrátili*“ (1946, 119). Kontinuita sa tu vzťahuje na konfesiu, aj na národ. Odkaz činnosti Konštantína a Metoda Fándly v kázni neustále aktualizuje, pohybuje sa na osi „*wolakedi*“ a „*wčil*“ (1946, 122), kým oni sa starali o „*naše Spaseňi*“ (1946, 122), teraz Fándly vyzýva, aby im bola venovaná chvála, veľeba a prejavená úctivosť. Temporálna oscilácia od minulosti „*našich prwńích katolických Slowakow*“ (Fándly 1946, 120) k tu a teraz, k súčasnosti, keď im máme vzdávať chválu, vedie až k projekcii budúcnosti: „*abi ste ai wi nagmilejši Poslucháci, blahoslawení boli*“ (Fándly 1946, 120). Usúvzťažnenie, spojenie medzi vtedajším a dnešným ľuďom sa vyjadruje pronomínálne: „*Predkow našich, v Pokoleňú našem*“

⁷ V poradí krajín Fándly kóduje dôležitosť, ktorú im pripisuje, na prvom mieste ho zaujíma slovenská krajina.

(Fándly 1946, 119), podobne v kázni neskôr: „*Naši starodáwnní Slowáci*“ (Fándly 1946, 122). Hoci je na prvom mieste konfesionalný rozmer misie, atribútom „*slovenskí*“ (Fándly 1946, 120) prisúdenom Konštantínovi a Metodovi sa upozorňuje na národný rozmer misie.

Osobitne Metodovi a jeho pôsobeniu a zásluhám sa Fándly venuje v závere kázne. Podľa Fándlyho sa na prosbu umierajúceho Konštantína odoberá Metod, dovtedy pôsobiaci medzi Bulharmi, Chorvátmi, aj medzi Slovákov a Čechov, kde pokračuje v bratovom diele, vyvracia pohanské bludy, učí a krstí. Fándly zdôrazňuje zásluhy Metoda v oblasti jazyka: práve Metod podľa Fándlyho „*predložil svatěj rímskéj stolici ménom jejích prosbu poňiženú, abi mohol slobodňe novím slovenským katolíkom slovenskú a českú řeču svatú mšu slúžit*“ (1954, 353). Prostredníctvom porovnání Fándly ilustruje účinnosť domáceho jazyka pri šírení viery, slovenská reč zapríčinila, že sa veriaci k Metodovi „*húfňe jako hladné ribi k dobrěj potrovi zbihali*“ (1954, 353). Vyzdvihuje dôležitosť jazyka prostredníctvom analógie: „*Po pazúrov poznať leva, po peru ptáka, po rúchu a po řeči krajana*“ (Fándly 1954, 349). Hoci v kázni zdôrazňuje náboženský, duchovný rozmer misie, Fándly spomína aj ďalší (cirkevný, organizačný, svetský) rozmer ich činnosti: zakladanie a rozšírenie škôl, naplnenie žiakmi, ustanovenie kňazov, postavenie kostolov, kaplniek, štácií.

V kázni má ústredné postavenie oslava Konštantína a Metoda, no Juraj Fándly neopomenul ani svetskú osobnosť dejín Veľkej Moravy – Svätopluka. Predstavuje ho ako pobožného, slávneho slovenského kráľa, ktorého „*samá Nátura dřivním Spůsobom mnohými Čnostami ozdabila, w geho Srdci, ešče v geho pohanském Děťinstwú, róstla s ním wogánská Sila ai Smelost, a spolu pobožná Žádost k našég spravedlivég spasitedelnég Wiri*“ (1946, 122). Popri svetskom rozmere Svätopluka, vlastnostiach panovníka ako smelosť, vojenská sila, hrdinskosť, horlivosť nezabúda Fándly zdôrazniť duchovný rozmer Svätopluka,⁸ jeho túžbu po viere. Postavu Svätopluka použije ako vzor pre súčasníkov, ktorí disponujú veľkým majetkom a nevedú cnostný život, aby sa obrátili. Základným spôsobom osvojenia si a praktikovania morálnosti je podľa Juraja Fándlyho napodobňovanie. Svätopluk je stvárnený ako „*wzáctní Příklad*“ (Fándly 1946, 122). Na prvom mieste spomína Svätoplukovu starostlivosť o cirkevné záležitosti (výstavba kostolov, vytvorenie biskupstva), ustanovenie kňazov, no potom pripomína aj úsilie Svätopluka o pozdvihnutie vzdelanosti (stavba škôl pre mládež, ustanovenie učiteľov a aj ich hmotné zabezpečenie – udelenie hojných dôchodkov). Fándly upozorňuje na dôležitosť príkladu vladára, jeho pobožnosť vedie k pobožnosti ostatných, Svätoplukov príklad podľa Fándlyho inšpiruje české knieža Bořivoja. Nasledovanie príkladu vladára ukáže prostredníctvom obrazu hlbokého morálneho úpadku českého ľudu – lúpeže, roztopašnosť, keď „*každí robil, čo sa mu líbilo*“ (Fándly 1954, 347), ktorý vystrieda horlivosť po návrate kniežata Bořivoja so sv. Cyrilom. Fándlyho kázeň vykazuje feudálne chápanie spoločnosti: „*keď sú pobožní páni, sú aj pobožní poddaní, tíchto pravídlá a zrkadlá sú tam tí*“ (1954, 348). Príklad nadriadených, sociálne vyššie situovaných, privilegovaných je najúčinnnejší: „*poddaních pobožné příkladí pobožních vrchností k pobožnostám, k svátostám přiřahují, jako mnohí Slováci příklad svého krále Svatopluga, tak mnohí Češi ve víri a v krstu katolickém příklad svého českého knížata Borživoja nasledovali*“ (Fándly 1954, 348). V kázni sa odzrkadľuje tradičné rozvrstvenie spoločnosti späť aj so zodpovednosťou a nastavením morálky celej spoločnosti: „*Zemskí a gruntovní páni sú jako mestské hodini na meskéj veži vistavené, podla kterich všecí meščaňe svoje práce sporadují, tak poddaní podla panskéj čnosti a pobožnosti svoje mravi a čnosti rídá*“ (Fándly 1954, 348). Fándly sa odvoláva na stelesnenie chváľitebných slovenských cností v postavách kniežat, kráľov, cisárov a opátov, prelátov, biskupov zo slovenského pokolenia, pričom ich mená nekonkretizuje, len odkazuje na dielo *Compendiata historia gentis Slavae*. Okrem svetských a cirkevných predstaviteľov Fándly ako nasledovaniashodný príklad uvádza aj

⁸ Podobne postupuje aj v spise *Compendiata historia gentis Slavae*, kde mu väčší priestor umožnil rozvinúť vlastnosti, jeho zápal i kajúcnosť Svätopluka prostredníctvom príbehu.

„*Visoce učeníh, ostrovtipních, slovenských učitelov a svetu známich mudrcov z našého národu*“ (1954, 350). Národu pripisuje pozitívne morálne vlastnosti: „*čnosťliví slovácki národ*“, „*prátelskú priveivost, ostrí vtíp, umelí rozum, k veľkým predsevatám veľku smelost, veľkého ducha*“ (Fándly 1954, 345). Z negatívne videnej východiskovej situácie národa ako pohanského, keď „*zaslepení jako slepé krčice v zemi*“ (Fándly 1954, 345), sa vďaka pôsobeniu Konštantína a Metoda zvýraznia jeho dobré vlastnosti. Vlastnosti a správanie ľudí Fándly vymedzuje v dvoch rovinách: vo vzťahu k Bohu a k človeku. Čnosťou slovenského národa voči Bohu je pobožnosť a voči človeku privetivosť, čím sa odlišuje od ostatných národov, v ktorých už „*ostidla*“ (Fándly 1954, 349) láska k Bohu a k blížnemu. K čnosťam národa priraduje aj vernosť predkom a spravodlivosť. Fándly projektuje veľkolepú budúcnosť národa: „*Že keď sa slovenskí národ rozmnoží, rozšíri až do ďalekých krajín, které mu Boh prichystal, že mu všechmohúci Stvoritel dá veľkí zrost, udelí mu své hojně požehnáni, vivíši jeho čnosťlivé a chvalítebné méno nad inšé národi*“ (1954, 350). Vysokú mravnosť národa pokladá Fándly za prirodzenú, vrozenú, ktorá sa vďaka božej pomoci a úsilím ľudí zdokonaluje. V kázni, hoci historicky orientovanej, nezabúda Fándly na svojich poslucháčov, súčasníkov, ktorých povzbudzuje: „*Vidím já medzi vami, mojí milí poslucháci, čnosťlivých, chvalítebných, pobožních Slovákov, kterích samá nátura čnosťlivú náchilnosťú, ba z veľkíma čnosťami ozdobilá na tolko, že našého národu čnosťlivá chvála před svetom a k pobožnému životu svatá horlivost po šlapajách naších starodávních, čnosťlivých aj svatích Slovákov kam dál více sa rozmnožuje*“ (1954, 350-351). Prostredníctvom morálneho príkladu z minulosti apeluje na morálnosť súčasníkov.

Krajina bez náboženstva je vo Fándlyho kázni prirovnaná k pustine, jej obyvatelia k bludným ovciam bez pastiera, no metaforické obrazy duchovnej prázdnoty vystrieda vďaka pôsobeniu Konštantína a Metoda obraz zaslúbenej krajiny so zdravým povetím a úrodnou zemou.

Kázeň Juraja Fándlyho predstavuje v istom zmysle završenie uvažovania o význame cyrilo-metodskej misie pre Slovákov. Žáner kázne implikuje zvýraznenie náboženského rozmeru misie Konštantína a Metoda. Dodržiavanie pravidiel žánru, ktoré od kazateľa vyžadujú explikáciu, argumentáciu, názornosť, príklad, viedli Fándlyho ku koherentnému, argumentačne podoprenému a zároveň presvedčivému formulovaniu myšlienok. „Kazateľova funkcia dovoľuje Fándlymu logicky urovnať a hlbšie premyslieť doterajšie myšlienky a tak urobiť z nich harmonický celok“ (Bobek 1936, 276), no samotný Fándly verbalizuje vlastnú nedostatočnosť, neschopnosť vypovedať dostatočne o veľkosti misie: „*gedno Něščastí (...) že sem ga pri tégto dňešnég Slawnosťi, na túto Kazateľnicu wistúpil*“ (1946, 119). Nevyhľadáva vlastný ošoh, ale sám sebe ukladá povinnosť, aby „*watšú Čest a Chwálu božsku wihledawal, a rozmnožowal*“ (Fándly 1946, 120). Kompozícia kázne pozostáva z predsavzatia, vlastnej state zloženej z I. a II. stránky a zo zakončenia, t. j. stručného zopakovania alebo napomenutia (Kotvan 1946, 43), tu konkrétne má zakončenie podobu apostrofy, oslovenia poslucháčov, opakovanej výzvy na zachovanie jednoty. Záver volá po jednote (vo viere), čo možno interpretovať aj ako odkaz celonárodný, buditelský. Podobne jednotu, ale aj stálosť požaduje Fándly aj v spise *Pilní domajší a polní hospodár*: „*Dal bi to Boh!, abi sa naše usilováni ešče jednúc jednomiselně spojčilo, ale aj stálé zostalo, abi ono žádaní a očekávaní osoch našému slávnému národu (ba celému všetečnému svetu) skutečně preukázalo*“ (Fándly 1990, 44-45).

Morálnym imperatívom pre Juraja Fándlyho bola činorodosť, ako to sformuloval v *Druhom obetováni* v spise *Pilní domajší a polní hospodár*:⁹ „*Podobním způsobom něni hoden chváli, ménej chvalítebněj památki, které, keď může, pre budúcích nasledovníkov a potomkov ništ dobrého něčini, něpiše, něvidává na chválu, na oslávení svého národu, které, keď může (a smí), něsvedčí, že*

⁹ Populárno-náučný spis *Pilní domajší a polní hospodár* začína *Predmluvou* vysvetľujúcou zámer diela, po ktorej nasleduje *Prvně obetováni* zostavené z biblických odkazov, citátov o poľnohospodárstve a *Druhé obetováni*, ktoré je zásadne inak koncipované, venuje sa svetským záležitostiam – problematike národa, histórie, jazyka a hlavne vzniku a fungovania Učeného tovarišstva slovenského.

blížnému svému užitečne žil“ (1990, 45). V *Druhom obetováni* v knihe *Pilní domajší a poľní hospodár* sa Fándly odvoláva na obdobie 4. až 9. storočia, obdobie osídlenia našej krajiny „slovenským národom“ (1990, 44), keď predkovia zabezpečili Slovákom „slávu, chválu, krásu, silu a ozdabu“ (1990, 44) so zbraňou v ruke:¹⁰ „*Pilno sa rozpamätajte, jak slávní bol náš slovenský národ, keď v starodávných časoch nad silníma, nad udatníma Rimani mnohorázi zvíťazil, keď sa v tejto krajíne usadil*“ (1990, 44). Súčasná generácia má pozdvihovať pamiatku predkov a posmelovať potomkov prostredníctvom literatúry k podobnému zápalu, horlivosti, aktivite, konaniu v duchu hesla: všetko pre osoh národa.

Po vydaní prvých dvoch častí knihy *Dúwerná Zmlúwa mezi Mníchom a Diáblom o prwních Počátkoch, o starodávných, ag o wčulágších Premenách Reholníckých* (1789) sa ďalšie dve časti Fándlymu už nepodarilo publikovať, a práve *Štvrtá Stránka Dúwernég Zmlúwi* obsahuje kapitolu nazvanú *Historické odstúpení*, venovanú vzťahu Slovákov a Uhrov (Maďarov), kde Fándly upozorňuje na prvotné osídlenie krajiny Slovákami a na ich vyššiu kultúrnu, remeselnú, sociálnu, ale aj vojenskú úroveň. Kočovní Uhri sa od Slovákov učili žiť usadlým spôsobom života, čoho dôkazom má byť preberanie slovenských slov do maďarčiny. Historické informácie cituje z diela uhorského kronikára Pavla Lisznai-Kovácsa zo 17. storočia a z diela Juraja Papánka z 18. storočia a konfrontuje ich s názormi Štefana Katonu, profesora histórie v Trnave a neskôr v Budíne, čím sa apologetický text mení na polemiku.

Jozef Ignác Bajza si časti v kapitole *Sprievodca poučuje Reného o Slovákoch, o ich jazyku, literatúre a dejinách* románu *René mladíka príhody a skúsenosti* (1785) všima rečové špecifiká slovenských národov a aj nárečovú rozmanitosť slovenčiny, čo ho vedie k napísaniu ironického epigramu:

„*Národom, Babylon vystavať čo chcel
a nebo dosiahnuť mal za pochabý cieľ,
nebol nik iný, len Slováci – to mi ver.
Lebo trestu za pochabosť
vidíš u nich viacej než dost,
v jazyku až babylonský chaos*“ (Bajza 2009, 203).

V básnickom stvárnení veľkomoravskej témy, ktorá bola v tých časoch vnímaná ako posvätná, hodná úcty, chvály, použil Jozef Ignác Bajza (na rozdiel od ostatných národovcov) ironizáciu:

„*Kam sa matka reči slovenskej podela,
pýtaš sa? Umrela, rokov už preveľa,
čo zahrabal ju, zaoral Svätý-pluh kráľ
bielym koňom za ktorého krajinu dal*“¹¹ (Bajza 2009, 204).

¹⁰ Fándly sa nevyhne etymologizujúcemu vysvetľovaniu pôvodu mena Slovákov od slova sláva a viacerým historicky nekorektným tvrdeniam, napríklad píše o pretrvávajúcom konflikte Slovákov s Rimanmi, napriek skutočnosti, že k vojenskej konfrontácii rímskych vojsk so Slovanmi na našom území dôjsť nemohlo, keďže príchod Slovanov sa datuje do obdobia úpadku Rímskej ríše. Na podobnom nehistorickom základe vystaval svoju hrdinskú báseň *Mor ho!* Samo Chalupka (Mihalková 2014, 23-24). Viaceré diela Juraja Fándlyho obsahujú z historického hľadiska dnes už neplatné tvrdenia, na ktoré upozornili napríklad Peter Mulík (2009, 100) či Gabriela Mihalková (2013, 265). Historicky neobstoja ani tvrdenia Jozefa Ignáca Bajzu, že Cyril a Metod boli olomouckými arcibiskupmi a obaja bratia zomreli v Ríme (Bajza 1787, 56).

¹¹ Citované epigramy boli pôvodne súčasťou Bajzovej zbierky *Rozličných veršov* (1782), ktorá však pre zásah

Jozef Ignác Bajza v románe *René mladíka príhody a skúsenosti* vysvetľuje použitie verša o predaji krajiny za bieleho koňa: „*nie preto, že by veril zlomyseľnému a nepravdivému tvrdeniu Uhrov, ale aby upozornil na úpadok slovenského jazyka, že akiste za Svätoplugovej vlády a v čase zániku samostatnosti slovenskej krajiny utížil aj slovenský jazyk hlbokú ranu, ktorá sa Slovákom dosiaľ nezahojila v obklúčení všelijakých národov*“ (2009, 204).

Okrem ironicky vyhrotených epigramov a kritických súdov v románe ponúka Jozef Ignác Bajza aj iný spôsob zobrazenia veľkomoravského obdobia. V druhom paragrafe V. článku (*O wiżewenj Knezuw nagprw Slowáckich, potem y Uherskich, y Slowáckich*) knihy *Práwo o Żiwenj Faráruw* (1787) píše apologeticky o diele Konštantína a Metoda: „*a títo tak znamenitý prospech učinili swím neustalím sprawedliwég wíri wihlassuwaním, że wssú prawdú Aposstolmi Slowákuw sluti musegú*“ (Bajza 1787, 56). Výzva a presvedčenie Jozefa Ignáca Bajzu o oprávnení nazývať Konštantína a Metoda apoštolmi Slovákov sa zakladá na ich neúnavnom ohlasovaní spravodlivej viery medzi Slovámi.

Historická pieseň *Nitra, milá Nitra*, ktorej pôvod nie je celkom jasný,¹² je šesťstrofovým anonymným dielom, ku ktorému bernolákovec Vojtech Šimko pripísal siedmu strofu (Lepáček 2005, 223). Pieseň bola neskôr zaradená do Kollárových *Národných spievaniak* a spievaná romantikmi na Devíne 24. 4. 1836 (Hetényi – Ivanič 2012, 54). Ústredný topos piesne, Nitra, sa spája s historickou, hodnotovou i politickou informáciou. Axiologický rozmer textu sa zdôrazní hneď po incipite, v druhom verši básne: „*ti wisoka Nitra*“ (Lepáček 2005, 223) – atribútom „*wisoká*“ sa priestoru mesta prisudzuje etická hodnota. Spojením „*našim otcom*“ sa zdôrazňuje kontinuita a súčasný adresát básne, Slováci, je pokladaný za potomka Nitry, čo vyjadruje jej personifikačné oslovenie: „*ti Slowenska Maří*“ (Lepáček 2005, 223). Nitra sa modeluje nielen ako centrálny bod pre národné spoločenstvo, ale aj pre priľahlé územia. Priestor, v rámci ktorého zaujíma Nitra ústredné postavenie, sa geograficky vymedzuje prostredníctvom riek:

„*Ti si bola nekda hlawa mnogich krajin
Kade teče Dunaj, Wisla, i Morawa*“¹³ (Lepáček 2005, 223).

Rieky spájajú moravské, poľské a slovenské územie a symbolizujú spojenie slovanských národov podobne, ako neskôr mená riek v názvoch spevov Kollárovej skladby *Slávy dcéra*.

Pieseň *Nitra, milá Nitra* je kompozične vystavaná na kontraste minulosti a súčasnosti, predošlú slávu Nitry vystriedal teraz smútok: „*Ked na teba pozrem musím zaplakat si*“ (Lepáček 2005, 223). V básni dochádza k priamej konfrontácii minulosti a prítomnosti v zamyslení lyrického subjektu, ktoré má podobu nostalgie za minulosťou, prosperitou: „*Kde že su te čase, ktorich si ti kwitla*“ (Lepáček 2005, 223), s vedomím nevyhnutnosti zmeny, pomínutelnosti:

„*Ušš tam twoga krása w stine skrita leži
Tak sa ššecker mina, tak ten to Swet beží*“ (Lepáček 2005, 223).

cenzúry nevyšla, Bajza ich potom už nezaradil ani do zbierky *Epigramatá jednakokoncohlasné a zvukomírne* vydanéj v roku 1794.

¹² Zápis piesne sa datuje na koniec 18. storočia (Hetényi – Ivanič 2012, 54) alebo na začiatok 19. storočia (Lepáček 2005, 223). V nasledujúcich odsekoch citujeme z historickej piesne podľa vydania Lepáčka (2005, 223).

¹³ Rovnako riekami vymedzuje slovenské územie aj Juraj Fándly v spise *Štvrtá Stránka Dúwernég Zmlúwi*: „*Tá mocná a krásná slovenská krajna (kterej konečné hranice boli títo: K východu slnka aš po potoki Hron a Ipol. K polednájšej stránke aš po Dunaj, k západu aš po Rhén, dolních Rakús potok, ba aš po Štokravu. K polnočnej stránke aš k počátkom potokow Svartca, Zvitava, Morava, Odera, Vistula.*“ (1954, 198).

Konštatovanie o premenlivosti sveta, dočasnosti všetkého je blízke manieristickému chápaniu existencie, no záver piesne je koncipovaný odlišne, posledné dvojveršie Vojtecha Šimka orientuje pozornosť na lepšiu budúcnosť:

„Slnčko zapada, ale zasek switne
Da Boh že nad Nitru zas znowu wikwitne“ (Lepáček 2005, 223).

Záver

Veľkomoravská, či užšie cyrilo-metodská tematika patrí k určujúcim témam národného obrodenia. Signifikantné je, že sa autori zaujímajú, ako to bolo (dejiny Veľkej Moravy), a o to, ako to bude (projekty slávnej budúcnosti Slovákov), pričom pre zámer písania nie je natoľko dôležitá exaktná historiografia ako národnobuditeľské presvedčenie. Ak etika odpovedá na otázku, „ako by mal človek konať a žiť (nielen ako žije a koná)“ (Bilasová 2016, 15), potom práve pre obdobie začínajúceho obrodovania je rozmer projektovania, tvarovania budúcnosti prostredníctvom šíreného slova kľúčový. Slovom sa utvára národné povedomie, cez slovo sa anticipuje budúcnosť národa, ale hľadá sa aj kontinuita s minulosťou. Veľkomoravské obdobie ponúka pre slovenské osvietenstvo, ktoré „možno jednoznačne charakterizovať ako kresťansko-národné“ (Fordinálová 2013, 45), dostatok inšpirácie v oblasti náboženskej, etickej, jazykovej či národnej. Úspešnosť cyrilo-metodskej misie spájajú národovci ako Juraj Fándly alebo Jozef Ignác Bajza s použitím slovenského jazyka,¹⁴ čo sa aktualizuje v ich diele, keď prostredníctvom vlastných slovenských textov chcú šíriť osvietenské poznanie. Dobu Veľkej Moravy osvietenci reflektovali z odlišných uhlov pohľadu, podľa zvoleného žánru (kážeň, predhovor, venovanie, populárno-náučný spis, epigram, historická pieseň) uprednostnili raz národnobuditeľskú, inokedy mravoučnú či vieroučnú rovinu. Kým Fándlyho kážeň má hymnický, oslavný ráz a venuje sa hlavne náboženskému rozmeru veľkomoravskej doby, *Historické odstúpení* v knihe *Štwrtá Stránka Dúwernég Zmlúwi* má polemický charakter s pozornosťou upriamenou na historické, etymologické, christianizačné otázky. Juraj Fándly vo venovaní spisu *Compendiata historia gentis Slavae* sa viac zaoberá otázkou pôvodu, reči Slovákov a hraníc ich osídlenia, na rozdiel od kázne sa menej venuje náboženskému odkazu cyrilo-metodskej misie. Na konci 18. storočia sa v diele Juraja Fándlyho obdobie Veľkej Moravy dôsledne reflektuje ako slovenské a cyrilo-metodská misia ako katolícka. Myšlienky vyslovené Fándlym sa stali trvalou zložkou národnej ideológie Slovákov (Bobek 1936) a vďaka verbalizovanej etickej problematike majú nadčasovú hodnotu aj pre jednotlivca. Fándlyho prejav je presvedčivý, lebo morálny imperatív sformulovaný v kázni nielen vyznával, ale aj prakticky žil: „ten jest hoden najväčšej chváli, kto má najväčšu lásku k bližnému svému“ (1954, 352).

REFERENCES

- Bagin, Anton. 1993. Cyrilometodská tradícia u Slovákov. Bratislava.
- Bajza, Jozef Ignác. 1787. Práwo o Žiwenj Faráruw, které spísal, a widal Jos. Ign. B. Arci-Biskupstwá Ostrihomského W dolném Dubowen farár. s. l. <http://mi.memoria.sk/index.html#v=zoom&i=9867&p=>.

¹⁴ Jozef Ignác Bajza v knihe *Práwo o Žiwenj Faráruw* požaduje, „abi wšecká pobožnosť w Kosteloch Slowáckích slowenskím gazikem bila wikonáwaná“ (1787, 57).

- Bilasová, Viera.* 2016. Etika a etická výchova v škole. In Bilasová, Viera (ed.). *Filozofia etickej výchovy*. Prešov, 14-33.
- Bobek, Władisław.* 1936. O historizme Fándlyho. In Sbor. Mat. slovenskej XIV/ 2, 271-278.
- Fándly, Juraj.* 1946. Kázňe II. In Kotvan, Imrich (ed.). *Juraj Fándly*. Trnava, 118-123.
- Fándly, Juraj.* 1954. Výber z diela. Bratislava.
- Fándly, Juraj.* 1990. Piňní domajší a poľní hospodár I. Bratislava.
- Fordinálová, Eva.* 2013. Pretrvávajúce posolstvo Byzantskej misie v slovenskej duchovnej kultúre – posolstvo pre súčasnú európsku kultúru. In Bíziková, Margita (ed.). *Slová Slovanov*. Bratislava, 40-48.
- Gallik, Ján.* 2016. Sv. Cyril a Metod v slovenskej poézii 20. a 21. storočia [Sts. Cyril and Methodius in Slovak Poetry of the 20th and 21st Century]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters] 9/2*, 98-105.
- Gazda, Jakub Vojtech.* 1796. Fructus Maturi, to gest: Zrelé Owocá Slowa božého, z domáceho Sadú skrže duchowného Hospodára zebrané. Trnava. http://knihy.dominikani.sk/c/hlavna_hladatklub?kniha_id=877120&par=4.
- Gbúr, Ján.* 2013. Hviezdoslavova básnická reflexia cyrilo-metodskej kultúrnej misie. In Bíziková, Margita (ed.). *Slová Slovanov*. Bratislava, 49-60.
- Hetényi, Martin – Ivanič, Peter.* 2012. Cyrilo-metodské dedičstvo a Nitra. Nitra.
- Kákošová, Zuzana.* 2013. *Veľká Morava* v slovenskej dráme 20. storočia. In Bíziková, Margita (ed.). *Slová Slovanov*. Bratislava, 76-87.
- Kotvan, Imrich.* 1946. *Juraj Fándly (1750 – 1811)*. Trnava.
- Lauková, Silvia.* 2013. Medzi trvaním a dejinami: Cyril a Metod v slovenskej literatúre: výberová antológia. Nitra.
- Lepáček, Celestín Alojz.* 2005. *Františkánsky prínos do slovenskej kultúry*. Bratislava.
- Liba, Peter – Lauková, Silvia.* 2012. *Svätý Cyril a svätý Metod v slovenskej literatúre*. Nitra.
- Melicher, Jozef.* 1996. Nitra a Zobor v poézii katolíckej moderny. In Sika, Pavol (ed.). *Dedičstvo sv. Cyrila a sv. Metoda v slovenskej a bulharskej kultúre*. Nitra – Bratislava, 110-117.
- Mihalková, Gabriela.* 2013. Reflexia cyrilo-metodskej misie v slovenskej literatúre národného obrodzenia. In *Krakowsko-wilenskie studia slawistyczne*. Kraków, 263-280.
- Mihalková, Gabriela.* 2014. Interpretáčné čítanie básne Sama Chalupku. In *Slovenčinár 1/1*, 23-30.
- Mráz, Andrej.* 1962. Zástoj cyrilometodskej idey u bernolákovcov. In *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica 14/1*, 7-53.
- Mulík, Peter.* 2009. Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách. In *Slavica Slovaca, 44/2*, 97-105.
- Pavlík, Matěj.* 2013. *Cyril a Metoděj. Apoštolové Slovanů*. Praha.
- Platková-Olejárová, Gabriela.* 2010. Osvetové a výchovné rady v diele Juraja Fándlyho. In Gluchman, Vasil (ed.). *Etika na Slovensku (a v Európe) v 17. – 18. storočí*. Prešov, 113-119.
- Polomská, Júlia.* 2016. Dejiny etického myslenia v koncepcii etickej výchovy. In Bilasová, Viera (ed.). *Filozofia etickej výchovy*. Prešov, 55-81.
- Sliacky, Ondrej.* 2013. Veľkomoravské motívy v literatúre pre deti a mládež. In Bíziková, Margita (ed.). *Slová Slovanov*. Bratislava, 133-141.
- SSSJ-AG. 2006. *Slovník súčasného slovenského jazyka A – G*. Bratislava.
- Stojanová, Luba.* 1996. Poznámky o cyrilometodskej tradícii v dejinách českej a slovenskej literatúry do konca XIX. storočia. In Sika, Pavol (ed.). *Dedičstvo sv. Cyrila a sv. Metoda v slovenskej a bulharskej kultúre*. Nitra – Bratislava, 74-82.
- Šafin, Ján.* 2014. *Cyrilometodské dedičstvo a Európa*. Prešov.
- Švirková, Adriana.* 2010. *Morálka na Slovensku v 18. storočí* In Gluchman, Vasil (ed.). *Etika na Slovensku (a v Európe) v 17. – 18. storočí*. Prešov, 107-111.

- Tibenský, Ján.* 1954. Juraj Fándly. In Fándly, Juraj. Výber z diela. Bratislava, 7-93.
- Tomko, Jozef – Vasil, Cyril (eds.).* 2015. Svätí Cyril a Metod medzi slovanskými národmi. Trnava.
- Vojtech, Miloslav.* 2013. Cyrilo-metodská tradícia v básnickom stvárnení Jána Hollého. In Bíziková, Margita (ed.). Slová Slovanov. Bratislava, 161-174.
- Vragaš, Štefan.* 2013. Cyrilo-metodské dedičstvo v náboženskom, národnom a kultúrnom živote Slovákov. Bratislava.
- Zajíčková, Martina.* 2013. Cirillo-Methodiada v národnom kontexte. In Bíziková, Margita (ed.). Slová Slovanov. Bratislava, 175-185.
- Žemberová, Viera.* 2010. Genéza a funkcia mravných hodnôt v slovenskom literárnom klasicizme. In Gluchman, Vasil (ed.). Etika na Slovensku (a v Európe) v 17. – 18. storočí. Prešov, 121-130.

SUMMARY: THE ETHICAL DIMENSION OF THE REFLECTION OF THE GREAT MORAVIAN PERIOD IN THE SLOVAK LITERATURE AT THE END OF THE 18TH CENTURY. The paper deals with the prosaic works written by Juraj Fándly and Jozef Ignác Bajza, but also with poetry texts written by Jozef Ignác Bajza and Vojtech Šimko, the writers from the beginning of the Slovak National Revival, who reflected on the period of Great Moravia. The writers from the Age of Reason had a leading role in the cultural life of Slovakia and a leading role in establishing the new Slovak language. The Constantine and Methodius ideology helped them to interpret the importance of the alphabet and codified language, as well as to present moral principles valid from the time of Great Moravia to the present. The author of this paper compares Fándly's works, especially *Compendiata historia gentis Slavae*, published in 1793 and his book *Príhodné a Svätečné kázne* published in 1796, including his homily, *Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrillo et Methodio*. The other member of Slovenské učené tovarišstvo, Vojtech Šimko, re-wrote the hymn *Nitra, milá Nitra*, in which Nitra is represent as the "Slovak mother." There are more books that reflected on the Great Moravia: Fándly's books called *Štvrtá Stránka Dúwernég Zmlúwi* (1790) or *Pilní domajší a polní hospodár* (1792) and Bajza's novel *René mladíka príhody a skúsenosti* (1785). The selected objects of research have the same or similar parts: the authors reflected the period of the Great Moravia in their works as a constituent period of Slovak history. They identified in this period the historical, cultural, literary and linguistic roots of the Slovaks and they used the personalities of the Great Moravia as examples of ethically correct behavior – most important was their ethical and national-reviving message to their readers in present time.

PhDr. Gabriela Mihalková, PhD.
 University of Presov
 Faculty of Arts
 Institute of Slovak and Media Studies
 17. novembra 1
 08001 Prešov
 Slovakia
 gabriela.mihalkova@unipo.sk